

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 NOVEMBER
1941

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

16^e JAARGANG
N° 11

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

OOGGETUIGEN VAN OUD-UTRECHTSCHER KERMISSEN.

I.

De Utrechtsche kermissen genoten in vroegere eeuwen een groote vermaardheid in den lande. Vóór 1614, toen de jaarmarkten en kermissen in de Utrechtsche samenleving nog zelfstandige grootheden met een eigen karakter waren, maakten beide deelen van het later tot één samengesmolten kermiswezen in tegenovergestelde richting een ontwikkelingsgang door: naarmate het economische belang der jaarmarkten als handelsinstituut verminderde, nam de faam der Utrechtsche kermissen als volksvermakelijkheid toe. Onder invloed der Reformatie waren de talrijke buurt-kermissen, als zijnde van kerkelijk-Katholieken oorsprong, opgeheven, in naam althans. Maar het bloed der Utrechtsche buurtkermisklanten bleef nog lang kruipen, waar het niet meer mocht gaan. In 1614 was de Januari-jaarmarkt verlegd naar Juli en werd zij samengesmolten met de meest populaire Utrechtsche buurtkermis, de Magdalenen-kermis. Sedert dat jaar, tot 1914 toe, heeft Utrecht jaarlijks maar één kermis gekend, die half Juli begon en drie weken duurde.

Deze kermis, die veel bezoekers van buiten de stad trok, moet in den loop der tijden door honderdduizenden feestende menschen zijn bezocht en door evenzoovele oogenparen zijn aanschouwd. Maar van de zéér velen, die zich tot kermishouden te Utrecht gevoeld hebben, zijn slechts zéér weinigen ertoe overgegaan hun kermiservaringen aan het papier toe te vertrouwen. Bedroevend weinig althans is ervan voor het nageslacht behouden gebleven. Wat men uit archiefstukken — notulen gedeputeerde staten, vroedschapsresoluties, adviezen van de commissie voor de jaarmarkt, rekeningen van de aalmoezenierskamer enz. — omtrent de Utrechtsche kermissen te weten kan komen, geeft wel een opgave van feitelijke gegevens omtrent data en plaatsen, waar de kermis in Utrecht gehouden werd en omtrent groepen van kermisgasten, die dan eens wel en dan weer niet geweerd werden, maar geen indruk van hoe het op deze Utrechtsche volksfeesten eigenlijk toeging. Gaat men te rade met geschriften, die in hun titel de Utrechtsche kermis vermelden of waarin de Utrechtsche kermis een

hoofdrol heet te vervullen, dan eerst recht komt men van een koude kermis thuis. Het in druk verschenen tooneelstukje, dat ter gelegenheid van het Vredescongres tijdens de kermis van het jaar 1712 werd opgevoerd — *La Kermesse ou Foire d'Utrecht* Comedie par Mr. R., joiée au Congrès d'Utrecht le 23 Juillet l'an 1712 à Amsterdam, chez Henri Schelte 1714 — is op elke andere Nederlandsche kermis van toepassing en ware het congres niet in Utrecht, maar elders gehouden, dan had, haast zonder eenige inhoudswijziging, het zoutelooze geestesproduct van den heer R(ober)t waarschijnlijk wel *La Kermesse ou Foire d'Elders* geheeten en zouden alleen de opdracht „aux Vénérables Bourguemaîtres et Sénateurs d'Utrecht” en de mededeeling „La scène est à Utrecht”, eenigszins anders geluid hebben. Dat brandewijn en poffers de koopwaren waren, die op de kermissen het meeste geld in het laadje plachten te brengen, dat de „cabanes Gaufrrières les rendez-vous de tous les petits maîtres” waren en dat tijdens de kermissen „la plus part des filles sont souvent long tems le plongeon sans remonter sur l'eau”, dit zullen waarlijk geen uitsluitend *Utrechtsche* kermis-verschijnselen zijn geweest! Ook een in 1798 verschenen roman: „*De Reis naar Utrecht.*” Eene Nederlandsche Geschiedenis, (Niet vertaald. Te Amsteldam bij Pieter Johannes Uylenbroek 1798) waarin beschreven wordt een uitstapje van een Amsterdamsch echtpaar met hun dochter Coosje naar Utrecht om aldaar „het vermaak der kermis bij te wonen”, maakt nauwelijks melding van de kermis zelve, laat staan van wat er te zien en te genieten viel en men krijgt sterk den indruk, dat door den schrijver de reis speciaal naar de „ydelheid en het lichtzinnig gewemel” der *Utrechtsche* kermis werd gedirigeerd, omdat nu eenmaal de *Utrechtsche* kermis „eene der voornaamste jaarmarkten in ons land” was.

Tot op zekere hoogte helpen *na* 1747 de kermis-advertenties in de *Utrechtsche Courant* ons eenigszins uit den nood. Wil men echter *vóór* 1747 — of eigenlijk *vóór* het begin der 19e eeuw, want eerst toen kwam het adverteeren van kermisattracties in de *Utrechtsche Courant* pas goed in zwang — ten aanzien van bijzonderheden der Oud-*Utrechtsche* kermissen eenigermate kans op oogst hebben, dan dient men, voor zoover het de 17e en de eerste helft der 18e eeuw betreft, tot de meer verborgen geschiedbronnen te gaan, de particuliere dagboeken en correspondenties, zooals Aernout van Buchell in zijn diarium en notae quotidianae reeds eenige aardige bijzonderheden uit het einde der 16e en begin 17e eeuw wist mede te deelen over de kunstige instrumenten — een voorlooper van de gramfoon o.a. — en wonderlijke dieren, die hij op de *Utrechtsche* Magdalenenkermis dier dagen had kunnen bewonderen. Heel talrijk zijn die verborgen bronnen niet; van twee ooggetuige-verslagen, het eene uit 1734, het andere uit 1740, mogen enkele bijzonderheden nader worden belicht.

W. G. v. R.